

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 378.091.33-027.22:7

Хоружа О.В., Косенко І.В.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА СТУДЕНТАМИ-ПРАКТИКАНТАМИ

У статті розглянуто педагогічний інструментарій формування творчої активності учнів загальноосвітніх шкіл на уроках музичного мистецтва у процесі педагогічної практики. Окреслено сутність поняття «творча активність», а також визначено значущість герменевтичного підходу для формування цього феномену в контексті комплексного застосування новітніх технологій разом із традиційними педагогічними методи, засоби й прийомами мистецького навчання. Сконцентовано увагу на важливості розвитку у студентів-практикантів умінь конструювання методичного забезпечення із використанням інноваційних технологій. Визначено зміст і особливості застосування деяких інноваційних методів мистецького навчання.

Ключові слова: *творча активність, педагогічна практика з музики, герменевтичний підхід, інноваційні технології, інтерактивні методи, метод майндмепінгу, ментальні карти, евристичні методи.*

Успішність формування творчої активності учнів майбутніми вчителями музичного мистецтва у процесі педагогічної практики залежить від методичних орієнтирів, окреслених для студентства під час фахового навчання професорсько-викладацьким складом. Саме окреслення означених орієнтирів впливає на вибір студентами ефективної педагогічної стратегії щодо розвитку творчих здібностей учнів загалом і творчої активності під час провадження будь-яких видів музичної діяльності зокрема. У той же час завдання, поставлені суспільством і Державою перед новим поколінням вчителів, передбачають формування в загальноосвітній школі творчої особистості, здатної креативно підходити до розбудови власної країни. Отже *актуальність* проблеми фахової підготовки педагогічних кадрів, спрямованих на формування творчої активності підростаючого покоління, постійно зростає.

Створення ефективної педагогічної стратегії щодо розвитку творчих здібностей учнів, а також їх творчої активності на уроках музичного мистецтва вимагає від майбутніх учителів музики здатності уже під час виробничої педагогічної практики з музики продемонструвати фахові уміння щодо спеціального конструювання відповідних форм, методів, засобів, прийомів мистецького навчання. Причому студент має усвідомлювати, що основною метою такої стратегії є формування у дітей активного ставлення до музичної діяльності на основі перетворення будь-якого виду музичної навчальної діяльності в творчий процес, що, в свою чергу, забезпечить розвиток у школярів різних видів музичного слуху, ритмічного відчуття, музичної пам'яті, творчої уяви та фантазії тощо.

Проблематика розвитку творчої активності особистості у процесі музичного навчання цікавила багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких А.Болгарський, А.Козир, Л.Куненко, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова та ін. У той же час активний пошук нових підходів до музичного навчання школярів вимагає від методистів, керівників педагогічної практики спрямовувати студентів-практикантів на уведення в педагогічну стратегію елементів педагогічної інноватики як істотного чинника формування та розвитку творчої особистості. Співпраця між методистами й вчителями музичного мистецтва має бути спрямована на запровадження студентами-практикантами інноваційних методичних ініціатив, на віднайдення й апробацію найбільш перспективних форм, методів, засобів і прийомів творчого розвитку дитини.

Уведення студентом-практикантом інноваційних методів у процес формування творчої активності дітей на уроках музичного мистецтва дозволяє забезпечити пошуковий характер художньо-пізнавальної діяльності школярів, створити передумови для формування

художньо-естетичного досвіду творчої музичної діяльності одночасно із розвитком художньо-естетичних смаків та ідеалів.

Включення майбутнього вчителя музики в педагогічну діяльність, що полягає, зокрема, в активному освоєнні й застосуванні інноваційних методів мистецького навчання на уроках музичного мистецтва в загальноосвітній школі під час організації музичної діяльності, з одного боку, сприяє розвитку в майбутнього педагога-музиканта готовності до удосконалення власної фахової діяльності, а з іншого боку, забезпечує підвищення інтересу учнів до колективного музикування, до слухання та художньо-педагогічного аналізу музичних творів.

Сутність поняття «творча активність школярів на уроках музичного мистецтва» передбачає вмотивованість дитини щодо провадження художньо-естетичної, музично-аналітичної, музично-виконавської діяльності, проявляється у позитивному ставленні до процесу музичного навчання, до оволодіння знаннями у галузі музичного мистецтва, уміннями й навичками музичної діяльності, зокрема, співу, гри на музичних інструментах. Така активність спрямована на створення як оригінальних інтерпретацій музичних творів, так і авторських зразків музичного мистецтва.

Розуміння студентами важливості формування у школярів творчої активності дозволяє визначити сукупність найбільш перспективних методів і прийомів, зокрема інноваційних, які передбачають активну діалогічну взаємодію учнів із музичним твором на уроках музичного мистецтва. Означені методи визначають роль студента-практиканта під час виробничої педагогічної практики в якості модератора, який спрямовує творчу активність учнів на досягнення мети уроку музичного мистецтва, забезпечує домінування творчого характеру музичної діяльності школярів.

Домінування творчої активності учнів на уроках музичного мистецтва, зокрема під час проведення художньо-педагогічного аналізу, забезпечується за допомогою використання інноваційного методичного інструментарію, до якого належить група інтерактивних методів (від англ. «inter» – взаємний, «act» – дія, що означає взаємодіяти, знаходитися в режимі спілкування, бесіди, діалогу з будь-ким), метод майндмепінга, який передбачає застосування спеціальних ментальних карт, евристичних методів в якості розвитку креативності мислення школярів, формування їх здатності до самостійної музично-творчої діяльності.

Інтерактивні методи відносяться до інноваційних, оскільки спрямовані на перманентне охоплення нового матеріалу за рахунок наявності творчих завдань, роботи в невеликих підгрупах, на які поділяються стандартні групи, застосування рольових, імітаційних та інших ігор, залучення суспільних ресурсів (запрошення музикантів-виконавців, композиторів, проведення екскурсій музикознавчого спрямування, відвідування оперних та балетних вистав, концертних заходів тощо), творчо-інтелектуальних розминок, ознайомлення з новим матеріалом із залученням інтерактивних елементів уроку музичного мистецтва на кшталт «Учень в ролі вчителя», «Кожен навчає кожного», використання проєктивних технік під час художньо-педагогічного аналізу більш складних музичних творів тощо.

Метод майндмепінгу (від англ. mindmapping, що означає ментальні карти, розумові карти), — це зручна і ефективна техніка візуалізації мислення і альтернативного запису, спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем, діаграм [2]. В українських перекладах термін може звучати по-різному — «карти розуму», «карти пам'яті», «інтелект-карти», «майнд-меп». Карти розуму подібні до семантичних мереж, або когнітивних карт, але без формальних обмежень на типи можливих зв'язків. Незважаючи на розмаїття перекладів, ми зупиняємось на терміні «ментальна карта» (від англ. mental, що означає розумовий, мисленнєвий), оскільки означений термін окреслює спрямованість методу майндмепінгу на візуалізацію мисленнєвого процесу. Термін «ментальна карта» буде використовуватися й надалі.

Застосування ментальних карт сприяє відображенню природного способу мислення дитини. Якщо дитина має сприйняти будь-яку інформацію або виконати навчальне завдання, то їй потрібно оформити означену інформацію або процес виконання завдання та його результат у вигляді звичайного тексту, таблиць, списків та ін. Таким чином, мисленнєвий процес здійснює додаткову роботу з перекладу цієї інформації, зрозумілою для учня мовою.

Якщо застосовується метод майндмепінгу, то процес засвоєння інформації та виконання завдань спрощується, тому що вони немов «записуються» на «мові мозку» [2]. Отже, сутність методу майндмепінгу полягає в такому відображенні інформації (створення ментальної карти), яке найпростіше сприймається мозком та найефективніше приводить до вирішення поставленої задачі. З огляду на вищезазначене, застосування методу майндмепінгу для формування уміння вербалізувати свої враження від прослуханих музичних зразків допомагає учневі швидко зафіксувати не тільки свої основні враження від прослуханого музичного твору, а й за допомогою ментальної карти окреслити навіть швидкоплинні нюанси вражень, мимовільні асоціації тощо.

Домінування творчої активності учнів на уроках музичного мистецтва забезпечується також за допомогою використання в якості педагогічного інструментарію *евристичних методів* (*евристичної бесіди, евристичного полілогу*), спрямованих на організацію процесу музичного навчання у руслі творчо-пошукової діяльності, спрямованої на стимулювання та розвиток самостійності, оригінальності мислення дітей.

Застосування евристичних методів є вельми ефективним під час організації студентами-практикантами художньо-педагогічного аналізу на уроках музичного мистецтва, що передбачає врахування сукупності таких чинників:

- поетапність цього процесу із відповідним проектуванням плану художньо-педагогічної аналітичної діяльності школярів;
- спеціальне розроблення творчих завдань для забезпечення самостійності провадження учнями означеної діяльності;
- покрокове ускладнення творчих завдань, які вчитель ставить перед учнями.

Емоційно-естетичне забарвлення процесу музичної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва, що має в основі емоційно-ціннісний аспект, пов'язаний із слуханням, сприйманням, виконанням і осмисленням музичних творів, апелює до особистісних смислів школярів, формує й розвиває характерну особливість їх мисленнєвого процесу – спроможність до самостійного художньо-емоційного освоєння дійсності. Адже процес діалогічного спілкування учнів із музичним твором під час його опрацювання не вичерпується одиничним контактом із музичним зразком. Таке спілкування передбачає осмислення школярами образно-художнього задуму композитора, ролі засобів музичної виразності для реалізації цього задуму тощо.

Характеризуючи сучасні інноваційні напрями у мистецькій педагогіці, провідні вітчизняні вчені, що досліджують проблематику мистецького навчання, (А.Козир, Л.Куненко, Г.Падалка, О.Отич, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова та ін.), відзначають важливість герменевтичного підходу, згідно якого музичне мистецтво розглядається з позицій емоційно-ціннісного впливу на особистість з урахуванням відповідних соціально-культурних традицій [1].

Опора на герменевтичний підхід є значущою для формування в учнів творчої активності на уроці музичного мистецтва в загальноосвітній школі. Отже у контексті герменевтичного підходу окрім застосування окреслених вище новітніх технологій, спрямованих на стимулювання творчої активності учнів у процесі провадження художньо-педагогічного аналізу, доцільно також залучати традиційні педагогічні методи, засоби й прийоми, розроблені й розвинені як вітчизняними, так і світовими вченими.

До таких методів належать *методи мотивації мистецького навчання*, зокрема розвитку інтересу до музичної діяльності, образно-демонстраційні, теоретичні, вербальні, бінарні методи, методи мистецького вправління, інтерпретаційного опрацювання тощо.

Навчальний курс «Виробнича педагогічна практика з музики» має значний педагогічний потенціал щодо спеціального конструювання й упровадження студентами-практикантами авторського методичного інструментарію. Він передбачає варіативне застосування традиційних педагогічних методів, засобів і прийомів мистецького навчання разом із інноваційними технологіями у процесі розвитку творчих здібностей, творчої активності учнів на уроках музичного мистецтва.

Специфіка такого конструювання полягає у врахуванні вікових особливостей школярів: для учнів молодшого шкільного віку пріоритетними у формування творчої активності є ігрові методи, в той час, як для учнів середнього шкільного віку, для старших школярів доцільно залучати різні види дискусій, метод роз'яснення тощо. Ігрові методи, які застосовуються у роботі із учнями середнього та старшого шкільного віку також «дорослішають», наближаючись до інтерактивних «ділових ігор», таких як «Учень в ролі вчителя», «Мистецтвознавчі дебати в стилі телевізійного ток-шоу» та ін.

Формування творчої активності школярів на уроках музичного мистецтва вимагає від студентів-практикантів педагогічної творчості, конструювання методичного забезпечення, вимагає самостійного розроблення й застосування оригінальних *бінарних методів* (від лат. *binarius*, що означає подвійний, такий що містить два компоненти). В якості компонентів бінарних методів студенти-практиканти можуть сполучати образно-демонстраційні методи мистецького навчання (демонстрацію музичних творів, художню ілюстрацію) із іншими педагогічними методами евристичного характеру (бесіда, розповідь, поточний коментар), утворюючи демонстраційно-словесні та інші бінарні методи. Включення образно-демонстраційних елементів у бінарні методи забезпечує емоційно-ціннісний аспект педагогічного впливу на особистість дитини, пов'язаний із слуханням, сприйманням, виконанням і осмисленням музичних творів у контексті герменевтичного підходу.

Забезпечення емоційно-естетичного забарвлення процесу музичного навчання на уроках музичного мистецтва розвиває спроможність до художньо-емоційного освоєння дійсності, набуття відповідного мистецького досвіду. Системне долучення образно-демонстраційного компоненту, що забезпечується дитячим музичним виконавством, до методу майндмепінгу найбільше сприяє розвитку творчої активності і творчих здібностей, пробудження творчої уяви й фантазії учнів, формування їх художньо-естетичного смаку.

З огляду на вищезазначене, доцільно констатувати, що розвиток конструктивних умінь студентів-практикантів щодо варіативного поєднання інноваційних технологій із традиційними методами і засобами музичного навчання у процесі формування творчої активності учнів на уроках музичного мистецтва забезпечує розвиток творчої активності самих студентів у площині методичної творчості, розроблення авторського педагогічного інструментарію.

Література

1. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: Проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. / Оксана Петрівна Рудницька - К.: УЗМН, 1998. – 248 с.
2. Tony Buzan. The Memory Book: Howto Remember Anything You Want. BBC Publications, 2010. – 264 p.

References

1. Rudnyts`ka O.P. Muzyka i kul`tura osobystosti: Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity: Navch. posibnyk. / Oksana Petrivna Rudnyts`ka - K.: UZMN, 1998. – 248 s.
2. Tony Buzan. The Memory Book: Howto Remember Anything You Want. BBC Publications, 2010. – 264 p.

The article deals with the pedagogical toolkit for the formation of the creative activity of pupils of secondary schools in the lessons of musical art in the process of pedagogical practice. The essence of the concept of "creative activity" is outlined, as well as the importance of the hermeneutic approach for the formation of this phenomenon in the context of the integrated use of the latest technologies together with traditional methods, means and methods of teaching art. The attention is focused on the importance of development in students-interns of the skills of designing methodological support using innovative technologies. The content and peculiarities of using some innovative methods of teaching art are defined.

Keywords: *creative activity, pedagogical practice in music, hermeneutic approach, innovative technologies, interactive methods, the method of mind mapping, mental maps, heuristic methods.*